

رهیافتی به آیت پژوهی از منظر سوره جاثیه

مورد: آیه وی پدیده اربعین حسینی (علیه السلام)

نویسندگان:

مهدی احمدیان

(عضو هیئت علمی دانشگاه دفاع ملی)

امیرحسین محیط

محمد مهدی ذوالفقارزاده

(عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه

احمدیان، مهدی، ۱۳۶۵ -

عنوان و نام پدیدآور

رهیافتی به آیت پژوهی از منظر سوره جائیه: موردکاوی پدیده اربعین حسینی (علیه السلام) / نویسندگان
مهدی احمدیان، امیرحسین محیط، محمدمهدی ذوالفقارزاده؛ ویراستار احمدرضا میرزائی.

مشخصات نشر

تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، مرکز انتشارات راهبردی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری

۱۲۰ ص.

شابک

۹۷۸-۶۲۲-۶۸۸۵-۳۹-۳ :

وضعیت فهرست نویسی

فیا

موضوع

قرآن - بررسی و شناخت

موضوع

Qur'an -- Surveys

موضوع

حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق - اربعین

موضوع

Hosayn ibn Ali, Imam III, 625 - 680 -- Arba'in

موضوع

تفاسیر (سوره جائیه)

رده بندی کنگره

BP۶۵/۳

رده بندی دیویی

۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابخانه

۵۸۰۵۸۱۳

رهیافتی به آیت پژوهی از منظر سوره جائیه

تألیف: مهدی احمدیان، امیرحسین محیط، محمدمهدی ذوالفقارزاده

ویراستار: احمدرضا میرزائی، مهدی یوسفی

صفحه آرا: محمد یوسفی

طراح جلد: زهرا مهدوی

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۳۹۸

ناشر: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۸۰۰۰۰ ریال

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است.

انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

نشانی انتشارات: تهران، ضلع شمالی بزرگراه شهید بابایی، بعد از اتوبان هنگام،

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی

نشانی اینترنتی: www.sndu.ac.ir

تلفن: ۲۲۹۷۰۳۴۳

فهرست مطالب

پیش‌گفتار: گم‌شده‌ای در جهان هستی	۱۱
فصل اول پیشینه معانی پیشنهادی برای واژه «آیت»	۱۵
۱-۱. «آیت» در واژه‌نامه‌ها	۱۷
۱-۲. «آیت» در پژوهش‌های معاصر	۱۹
۱-۳. جمع‌بندی بررسی مفهوم «آیت» در منابع واژه‌نامه‌ای و پژوهش‌های جدید	۲۸
فصل دوم سوره جاثیه: سوره‌ای برای بازشناسی مفهوم آیت	۳۵
۲-۱. سوره‌یابی برای بین مفهوم «آیت»	۳۶
۲-۲. ارتباط‌سنجی آیات د سوره جاثیه	۴۰
فصل سوم استنباط مفهوم آیت و الگوی آیت‌پژوهی	۶۱
۳-۱. الگوی برداشت معنای «آیت» از سوره جاثیه	۶۱
۳-۲. بحث درباره مفهوم آیت	۶۳
۳-۳. الگوی پیش‌برد آیت‌پژوهی	۷۷
فصل چهارم آیت‌پژوهی اربعین حسینی (ع)	۸۱
۴-۱. ویژگی‌های سرزمین ظهور	۸۳
۴-۲. ویژگی‌های پدیده اربعین حسینی (ع)	۱۰۱
۴-۳. مقایسه ویژگی‌های سرزمین ظهور و پدیده اربعین	۱۰۹
۴-۴. جمع‌بندی: از ایمان به آیه اربعین تا یقین به سرزمین ظهور	۱۱۰
سخن پایانی	۱۱۱
منابع	۱۱۳

پیش‌گفتار: گمشده‌ای در جهان هستی

هر جا سخن از دانش و پژوهش باشد، باور به نظام‌مندی جهان هستی هم هست. اگر نظامی نباشد، پژوهش و تولید علم معنا ندارد، چون بی‌نظمی می‌تواند یافته‌های امروز و اینجا را آنچنان زیر و رو کند که فردا و جایی دیگر به کار نیایند. برای مثال، هنگامی که گفته می‌شود آب در دمای خاصی به جوش می‌آید، یعنی نظامی بر این پدیده حاکم است که از پیش بوده و انتظار داریم در آینده هم باشد.

با نگاه توحیدی، این جهان نظام‌مند، پروردگاری دارد. نگاه غیر توحیدی این پروردگار را نادیده می‌گیرد، یا برای او شرکایی قائل است. نگاه توحیدی، نظام حاکم بر جهان هستی، یک و فقط یک تنظیم‌کننده دارد. آنچه امروز در مطالعات منسوب به فیزیک و شیمی و نظایر این‌ها مشاهده کرده است، استحکام شگفت‌انگیز نظام هستی است. آیا این پروردگار نظام‌ساز، همه‌جا اینچنین مقتدرانه کار کرده است؟ در اندیشه پیروان ادیان توحیدی، پاسخ این پرسش مثبت است.

پرسش دیگری به ذهن می‌رسد که آیا در این نظام هستی برای انانم که پس‌گمشدگی دارند، الگویی برای راهنمایی تنظیم شده است؟ باز هم پاسخ ادیان توحیدی مثبت است؛ عقل ما، کتاب‌های آسمانی و بندگان که به عنوان راهنما از سوی پروردگار شناسانده شده‌اند، بخشی از این نظام راهنمایی و راهبری را پوشش می‌دهند. اگرچه گاه انسان‌ها همین سرمایه‌های هدایت را هم گم می‌کنند، گمشده‌ای گمنام‌تر برای این گمشدگان متصور است که متأسفانه برخی جویندگان حتی نام آن را هم نیافته‌اند. این گمشده جهان هستی در بیان قرآن «آیت» است.

غیر از آیات قرآن که گاه به عنوان واحد شمارش اجزاء سوره شناخته می‌شوند، در زبان قرآن به برخی پدیده‌ها هم آیت گفته می‌شود. این نوع از آیه یا آیت^۱، پدیده‌ای تعبیه شده در نظام هستی است که مکرر در قرآن کریم مورد توجه و ارجاع قرار گرفته است. با این حال اگر از مجموعه‌ای دست‌چین نشده از دانشمندان مسلمان پرسیده شود تا کنون چند بار توانسته‌اند از این نوع از آیات الهی برای یافتن راه بهتر استفاده کنند، عموماً پاسخ‌های متقنی دریافت نمی‌شود. مسئله این است که انسان باید پیش از استفاده از یک پدیده، با آن آشنا باشد؛ و هنگامی که این آشنایی را در امت اسلامی و جامعه توحیدی کمتر می‌یابیم، امیدی به بهره‌مندی فراگیر از آیات نداریم.

این کتاب، تمرکز خاصی بر «آیات الله» دارد. آن گونه که استنباط و استدلال خواهد شد، آیه پدیده‌ای شناخته می‌شود که به مقوله‌های فراتر از زندگی دنیا یا رویدادها و مقوله‌هایی مربوط به آینده دلالت می‌کند؛ و قابلیت مانع‌بومی و پذیرش ایمانی دارد. با این شناخت نسبت به آیات، می‌توان دریافت که فهم آیات با مفهوم «نامه خدا برای جهان هستی» کمک می‌کند. در قرآن کریم، رفتارهای مثبت و منفی پرشمار نسبت به آیات بیان شده است که نشان‌گر اهمیت آن‌ها در این سپهر فکری است. از این رو باید به کسب علم نسبت به آیات الله و بهره‌گیری عملی از آن‌ها کوشید.

با این رویکرد، فعالیت علمی و فکری خاصی با عنوان «آیت‌رویی»^۲ تعریف می‌شود که به پژوهش درباره آیات الهی می‌پردازد و از آن‌ها برای فهم مقوله‌های فراتر از زندگی دنیا یا رویدادها و مقوله‌هایی مربوط به آینده، و در نتیجه بهبود الگوی رفتاری در رویارویی با آینده‌ها، بهره می‌گیرد. اهمیت آیت‌پژوهی از بعد نظری در معارف اسلامی برجسته است

۱ در بیان محاوره‌ای، گاه از واژه آیه به جای واژه آیت استفاده می‌شود. واژه آیت بیان رسمی‌تری دارد. در این کتاب از هر دو واژه استفاده شده است تا ضمن تذکر به رسمیت واژه آیت، از تکلف تکرار آن نیز پرهیز شود و متن برای مخاطبان عادی روان‌تر باشد.

۲ می‌توان از اصطلاح «آیات‌پژوهی» هم برای رساندن این معنا استفاده کرد، اما «آیت‌پژوهی» به دلیل روان‌تر بودن تلفظ، ترجیح داده شده است.

و در بعد عملی به دلیل خاصیتی که در ادراک آینده نظام و برنامه ربوبی خدا دارد، بسیار ارزشمند دیده می‌شود.

توجه به «آیت پژوهی» دستاورد پژوهشی اساسی‌تر درباره «آینده‌اندیشی قرآنی» است. نگارش این کتاب پس از تألیف رساله دکتری با عنوان «تدوین چارچوب شناختی - هنجاری آینده‌اندیشی بر پایه معارف و مفاهیم قرآنی» (احمدیان، ۱۳۹۶) در دستور کار قرار گرفت. مفهوم آیه یکی از مفاهیم ویژه در رساله یادشده بود که نیاز به تبیینی کامل‌تر و دقیق‌تر داشت. این رساله از یک سو باور به اراده خدا در ساخت آینده را مبنایی برای پرداختن به این قرار داده بود و از اینجا برداشت می‌کرد که خدا برای ربوبیت عالم، نظام و برنامه‌ای دارد بنابر این برآورد و جامعه‌ای که می‌خواهد برنامه‌ای برای آینده داشته باشد، باید نسبت آن را با برنامه خدای جهان هستی بسنجد و از نظام ربوبیت الهی برای رشد خود بهره بگیرد. آنگاه در این راه، تفسیر آیات الله برجسته می‌شود که هم به معرفت و هم به عمل انسان‌ها جهت می‌دهد.

در این کتاب، چند موضوع مهم در پیش‌زمینه چیده شده است. نخستین موضوع، بررسی معانی پیشنهادی برای واژه آیه در منابع علمی پیشین است. دو نوع منبع شامل کتاب‌های واژه‌نامه‌ای و پژوهش‌های محققان معاصر بوده و رجه قرار گرفته‌اند. پس از مرور آرای صاحب‌نظران، با رویکردی نوین برای دوری جست‌از تفسیر به رأی، به سوره جاثیه پرداخته شده است. در فصل دوم، مرور مفهومی و ساختاری سوره جاثیه دنبال شده است. انتخاب سوره جاثیه، نتیجه فرایند سوره‌یابی بوده است که در این فصل بیان می‌شود. پس از گزینش سوره، به ساختار و برخی مفاهیم آن نیز توجه شده است. در بخش سوم، تبیین مفهوم آیه و همچنین چگونگی بهره‌گیری از آیات الله در حوزه اندیشه مورد توجه بوده و بر اساس رهنمودهای سوره، الگویی برای پیش‌برد آیت‌پژوهی بیان شده است. در نهایت فصل چهارم به موردکاوی برای فهم و بهره‌مندی بهتر از آیات الله اختصاص داده شده و پدیده جهانی اربعین حسینی(ع) به عنوان یک مصداق برجسته و سرنوشت‌ساز آیات الله، مطالعه شده است.